

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Калина Бахнева Бахнева,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
'доктор'
в област на висше образование: Хуманитарни науки
професионално направление: Филология
докторска програма: Славянски езици (полски език)

Автор: **Димитрина Георгиева Костадинова-Хамзе**

Тема: **Езиково изразяване на комичното (върху материал от творчеството на Витолд Гомбрович)**

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Мгр Димитрина Георгиева Костадинова-Хамзе, докторантка на самостоятелна подготовка към Катедра Славистика, е представила комплект документи, които съответстват на постановеното в член 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. Предоставените документи дават възможност за очертаване на следната професионална биография / характеристика на Димитрина Костадинова-Хамзе. Докторантката е родена на 31.08.1962 г. в София. През 1981 г. завършва 22. гимназия с медал за отличен успех, а през 1987 г. – с отличие специалност „Славянска филология“, профил „Полонистика“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Дипломната работа на Хамзе *Поетична символика в епистоларното и поетико-драматургичното творчество на Юлиуш Словацки* е защитена с оценка 6.00.

От 1995 г. до днес работи като асистент по полски език в Катедра „Славистика“ на ПУ „Паисий Хилендарски“. През 2010 г. е зачислена за докторант на свободна подготовка към същата катедра. От 1995 до 2011 г. многократно е била на научни специализации в Полша (Ягелонския университет, Варшавския университет, Университета в Торун) и е специализирала в Унгария (Университета в Дебрецен). Завършила е двугодишен курс по поругалски език в СУ „Св. Климент Охридски“, тригодишен курс по унгарски език към УКИ и е посещавала факултативно занятията по чешки език в Софийския университет. Дарбата на Д. Хамзе да учи чужди езици (освен полски тя владее перфектно руски, френски и чешки) и способността ѝ професионално

да си служи с тях намира проява в дейността ѝ на преводачка – докторантката е автор на няколко десетки преводи на полска художествена и научна литература.

В авторитетни наши и чужди специализирани издания авторката на дисертацията е публикувала около сто научни изследвания в областта на езикознанието, сред които особено важни са проучванията върху философията на езика и интердисциплинарните разработки в сферата на лингвистиката, литературознанието и естетиката.

Международната научна активност на Димитрина Хамзе е голяма. Тя е участвала в около 70 наши и чуждестранни научни форуми. Членува в Международната академия за наука и висше образование (МАНВО) и в Националната федерация по научна аналитика (България). Носителка е на редица международни награди, с които е удостоена за приносите си в разработването на лингвопрагматичните аспекти на гротеската, когнитивно-прагматическия спектър на пародията, комуникативните възможности на иронията.

2. Актуалност на тематиката

Разработваната тема принадлежи към актуалните и нуждаещите се от научно осветляване въпроси. Проблемът за отсъстващата теория на комизма е зададен още през Античността. Изчезналата част от *Поетиката* на Аристотел, посветена на комедията остава следа в теорията на смешното, която се развива в сянката на много по-добре осмислените през вековете принципи на трагичното.

Особено важна е необходимостта от проучване на „смесените“ форми на комизма, съчетаващи комично и трагично, на които е посветен дисертационният текст. Димитрина Хамзе се заема с изследването на иронията, гротеската, пародията, обосновавайки принципа на ироничното (интелектуално) световъзприемане като основа на гротесковото и пародийното начало. Междинността като поле на често маргинализираната, но същностна истина е философски, но и естетически проблем. Достатъчно е да си припомним гротесково-пародийните образи, нанесени по полето на ръкописа на псалтира, рисувани от един героите на *Името на розата* на Умберто Еко. Оставените от мъртвия художник смайващи, остроумни и загадъчни фигури, които чрез метафорите и игрословиците ни карат да гледаме на света по нов начин и които се асоциират с причудливите персонажи на Херонимус Бош, са по-важни за разбирането на смисъла на нещата от изписаното в главния дискурс.

Отбелязвайки значимостта на иронията като изследователски проблем и своеобразен научен център на дисертацията, би трябвало да припомним мнението на Атанас Славов, който изтъква актуалността на ироничното чрез обособяването му като същностна черта на съвременната култура. Подобно е мнението и на Умберто Еко, който теоретизирайки иронията, осмисля творческата и педагогичната ѝ роля за усвояването на класиката в днешната литература, интерпретираща интертекстуално литературния канон. Ироничното отношение към културното наследство съдейства за повторния му прочит и по този начин за връщането към високата култура.

Изтъкнатата актуалност на дисертационната тема има особено отношение към развитието на европейския и полския театър и драма от Модерността до наши дни. Еволюцията на драматургичното творчество парадоксално доказва културотворческата роля на отрицания от Фридрих Ницше в *Раждането на трагедията* „нисък“ комизъм и възможностите за оригиналното му обединяване с високите форми на трагедийното изкуство. Един от емблематичните полски автори (наред с творци като Тадеуш Ружевич, Славомир Мрожек, Януш Гловацки) за синтеза между комично и трагично в областта на драмата е Витолд Гомбрович.

3. Познаване на проблема

Дисертацията свидетелства за много добро познаване на проучвания проблем. За това свидетелства внушителният брой цитирани и критически използвани научни източници, към които Д. Хамзе се отнася творчески в дисертационното изложение. Компетентното познаване на проблема изпъква и при огледа на публикациите, свързани с темата на дисертацията. Авторката публикува основните си изследвания върху комизма и проявите му при Гомбрович успоредно с работата по докторския труд. Паралелното разработване на темата – с оглед на осмислянето ѝ в публикациите и в доктората – допринася за детайлното вникване в изследвания проблем.

4. Методика на изследване

Преобладава интердисциплинарният подход, който е характерен за съвременните хуманитарни проучвания. Подобна изследователска методология дава възможност за изводи с широка научна / културологична значимост, отвъд „чисто“ езиковедската сфера. Към подобна методологична ориентация води и когнитивният

подход, към който Д. Хамзе е привързана. В рамките на интердисциплинарното разглеждане на проблема и обобщението му доминират приложените принципи на прагматичната лингвистика, което прави дисертацията особено интересна за представителите на съвременното езикознание.

5. Характеристика на дисертационния труд и приносите

Дисертацията, с общ обем 528 с., се състои от увод, три глави, заключение, изводи, част, очертаваща перспективи за бъдещи изследвания, два списъка – на ексцерпирани източници и на цитирана литература.

Освен с ясно обособената цел на изследването, точно формулираните задачи и аргументирания избор на методологии, въведението е стойностно с оглед на предложението доминантен авторски термин „комема” – „единица мярка” за комика в литературата, за разлика от други прояви на смешното, нерядко безразборно смесвани с репрезентативните за комичното категории” (с. 8). В тази част Хамзе лаконично, но отчетливо заявява по-нататък пространно развито схващане за иронията като прототип и инвариант на другите две комеми, които са обект на научното ѝ внимание – пародията и гротеската.

В първа глава *Естетика на комичното. Същност, специфика и функции* прави впечатление прецизно събраната и селектирана теория на комизма и теоретичните възгледи за видовете ирония. Обобщеното в тази насока не е само разширено въведение в дисертационния проблем, то е полезно за всеки изследовател, който се нуждае от систематизирано знание върху историята и разновидностите на проблематизираните от Хамзе „комеми”. Лично на мен изложеното за развитието на иронията от Античността до наши дни ми помогна в осмислянето на специфичните прояви на ироничната нагласа на редица полски автори, които разглеждам в докторския си труд.

Втора глава *Прагматични аспекти на комиката* е посветена на изследването на комуникативно-прагматичния аспект на иронията, пародията и гротеската. Ключово понятие тук е модалността, осмисляна в лингвистичен, философско-логически и комуникативен аспект. Хамзе разглежда водещите схващания на модалната проблематика и разширява смисъла на модалността с оглед на възможностите ѝ за самоиронично интерпретиране в творчеството на Гомбрович. Важно е разбирането на Влоджимеж Болецки за културната природа на модалното, което за дисертантката е

своеобразна основа за анализирания модален комизъм при полския писател, известен с деконструирането на политическите, обществените и литературни – национални и универсални – конвенции.

В тази част се поставя проблемът и за релация истина – лъжа, вписана в иронията, гротеската и пародията. Интерпретирането на комемите като естетически категории, които „внушават истината по индиректен, художествен начин” (с. 190), дефинирането на иронията като „рефлексивно-корективна истина, пародията – подражателно-конструктивна и развойна истина, гротеската – изобразително-кохерентна и трансцендираща истина” (с. 191), отнасянаето на иронията към екзистенциалния и творческия стил, комуникативният обмен Автор – Читател в комично маркираното творчество на Гомбрович, разбран като сложна игра между авторска интенция и читателска рецепция, Гомбровичовото общуване с възприемателя, стигащо до „ирония на комуникацията”, творческата функция на автоирония, конструктивната сила на пародията и ролята на гротеската като най-диалогичната комична единица в общуването творец – рецепиент – са само някои от стойностните проблемни / тематични кръгове, чието дисертационно разглеждане заслужава внимание.

Третата глава *Езиковата вселена на Гомбрович* логично продължава анализа и обобщението на гротесковото начало, третата по ред комема, върху която авторката се съсредоточава в края на предходната глава. Гротеската като доминираща езикова фигура на комичното при Гомбрович се осмисля като опит за спасение на все повече обезсмисляния език, чийто символен израз е екзистенциалното ни пленничество във Формата.

В рамките на гротесковата конструкция Д. Хамзе изследва ролята на оксиморона (във варианти: ситуативно-поведенчески, психологически, лексикално-семантичен, антиципативен), отреждайки му водеща роля на комически оператор”. Проучва и модалността във функцията ѝ на структурна доминанта на комичното, както и комемната роля на негацията и повторението, а също фонемния израз на гротескното при Гомбрович. Изследването в тази дисертационна част, продължено с комичните маркери на пространството, а по-нататък – на темпоралната сфера, се отличава с изключително сполучливо подбрани примери от художествените текстове на полския писател, които аргументират теоретичните съждения на Хамзе от тази и предходните

глави. Симбиозата между научни наблюдения и анализ на находчиво привлечение литературен материал е характерен и за подчастите, съсредоточени върху „падежната организация на пространството и ролята му в гротесковото изображение”, комикоструктурния смисъл и гротеско-конструиращата сила на деиксиса, на показателното местоимение *to*, отглаголните съществителни, основните части на речта, на лексиката (неологизмите и фразеологизмите) и синтаксиса – все специфични катализатори на Гомбровичовата комикогенеза. Обърнато е внимание и на метатекстовите изрази на гротеската, на връзката кохезия – кохеренция, както и на своеобразната писателска дискурсивност и интертекстуалност.

Интерпретациите на Хамзе на емблематичните за изводите ѝ фрагменти от творчеството на автора на *Фердидурке* са задълбочени и ориентирани към всестранно езиково – граматическо, семантично и стилистично – представяне на Гомбровичовия комизъм.

Заклучението съдържа ценни изводи относно езика на комиката, разбран като език в езика и съсредоточен основно върху доминиращата роля на разнообразно проявения оксиморон. Обобщеното в тази насока води към едно от заключителните твърдения, според което комичното използва креативно естествените възможности на езика.

Сред финализиращите обобщения бих открила отнасящите се до релациите между иронично, гротесково и пародийно, които разгледани с оглед на своеобразното им проявление при Гомбрович, доказват ключовата научна концепция на докторантката за основополагащата функция на иронията при конструирането на гротеската и пародията в художествения свят на полския писател.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Към вече споменатата научна стойност на публикациите, доказана включително чрез издаването им в авторитетни, рецензирани чуждестранни списания, бих добавила не само откритите от самата авторка на дисертацията приноси на труда, но и още две негови достойнства. Изследвайки своеобразния комизъм на Гомбрович Хамзе задава научния модел на проучване на подобни творчески феномени в нашата и други литератури. Разкривайки специфичните граматически, семантични и стилистични особености на полския езиков комизъм, в рамките на който Гомбрович твори своя

комичен свят, докторантката създава образец за прагматично лингвистично проучването на спецификите на българския езиков комизъм.

7. Авторефератът е труден жанр. Д. Хамзе спазва изискването едновременно за синтезирано представяне на дисертационното изложение и за следване на научното „повествование“. Отразеното в автореферативния текст отговаря на основните постановки на доктората.

8. Забележки и препоръки

В сравнение с дисертационната част, предложена за зачисляване, сегашният, окончателен вариант на дисертацията съдържа много по-малко чуждици. Препоръчвам по-нататъшно редуциране на засилената и невинаги уместна употреба на чужди думи и заместването им с български.

9. Пожелание за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Пожелавам и намирам за целесъобразно издаването на дисертацията. Бъдещата книга на Д. Хамзе ще даде възможност за запознаване с оригиналния ѝ поход към комизма и ще утвърди уникалността на Витолд Гомбрович, познат на нашите специалисти и широк кръг читатели като автор на романа *Фердидурке* и драми.

10. Заключение

Изложенията в становището достойнства на дисертационния труд, свидетелстващ за задълбочените познания на авторката в разискваната материя и за приложения индивидуален авторски подход ми дават основание да предложа на почитаемото жури да присъди на мгр Димитрина Костадинова-Хамзе образователната и научната степен „доктор“.

Изготвил становището:

Проф. д-р Калина Бахнева

12.08.2016 г.

София